

Ангел АНГЕЛОВ

Институт за литература, БАН, България

**АНТИМОДЕРНИЯТ КЛАСИЦИЗЪМ НА ЕМИЛ ЩАЙГЕР:
ВСЕОБЩО ВАЛИДНОТО НА ФРИДРИХ ШИЛЕР СРЕЩУ
СУБЕКТИВНОТО И ИНТЕРЕСНОТО НА ФРИДРИХ ШЛЕГЕЛ¹**

Angel ANGELOV

Institute for Literature, BAS, Bulgaria

**EMIL STAIGER'S ANTI-MODERN CLASSICISM:
FRIEDRICH SCHILLER'S UNIVERSAL VALIDITY
(DAS ALLGEMEIN GÜLTIGE) VERSUS FRIEDRICH SCHLEGEL'S
SUBJECTIVE AND INTERESTING**

In the article, I discuss the Germanic scholar Emil Staiger's works, published between 1933 and 1981. Finding out some similar or one and the same formulations, I am urged to apprehend their steadiness as an expression of his convictions. Staiger's thesis is as follows: with respect to literature and his critical principles, Schiller and Friedrich Schlegel symbolically represent opposite conceptions; they give expression to two ideal types of attitudes not only towards literature, but also towards both man and the world. Schiller's works are a model, in relation to which the present time should orient aesthetically and socially. The literature, in favour of which Staiger pleads, should be a manly one and consolidating the whole nation. He is against the decadent and delicate literature, confined only in personal psychology. Main characteristic of the works after the epoch of German classical literature is shifting the attention from the universally valid to psychology, to the soul's dark sides, to the pathological. While the classical is obligatory for everyone, it is standard and natural and concerns the whole community. The classical work unites the community and helps it in its aspiration for an ideal reality, based on moral values.

The authoritarian and totalitarian regimes in Europe after the First World War also prefer a certain type of classical art that propagandizes obligatory moral values, represented as valid forever. Staiger does not presume that literary studies, through their terminology and through their choice and analyses of literary works, affirm particular social attitudes and even support certain political tendencies.

Keywords: Classic; universally valid; antimodern; Antiquity; Friedrich Schiller; Friedrich Schlegel

¹ Предлагам за сборника статия, чиято тематика има отношение към изследователските интереси на проф. д-р Николина Бурнева (срв. Бурнева 2007).

В 1980 г. по повод 80-годишнината на Ханс Георг Гадамер Щайгер² прочита лекция в Хайделбергската академия на науките. Лекцията е озаглавена „Победата на Фридрих Шлегел над Шилер“ (Staiger 1981:5–20). В продължение на целия си професионален живот **Щайгер смята творчеството на Шилер** за художествен и нравствен образец, чрез който той преценява модерната немска литература и култура. Публикацията от 1981 г. подема и развива основна теза от послеслова „Фридрих Шилер и съдбата на поезията“ към монографията му за Шилер (1967). По-късната публикация по-убедително представя позицията на Щайгер за това какво е класическо изкуство. Монографията от 1967 г. (и особено послесловът) от своя страна е свързана с речта „Литература и общественост“ от 1966 г., за която ще стане дума по-долу³. И в трите изброени до тук съчинения има твърдения, които позволяват сравнения с ранната статия от 1933 г. „Литература и нация. Съсредоточаване върху Шилер“⁴.

Социалната функция на литературата, смята Щайгер, е да възпитава, да е „жизнена сила“, да служи на общността. Дали разбирането за общност в „Писма за естетическото възпитание“ на Шилер, съответства на съвременността след Първата световна война, както и на съвременността през следващите десетилетия – този въпрос според Щайгер е неправилно зададен⁵. Немската литература след Шилер и след Гьоте постепенно преставала да е свързана с общността, със задължителното и образцовото, оттеглила се е в напълно индивидуалното, в психологичното и чудатото. Тази линия намира своя завършък в „днешните (1960-те години – б.м. А.А.) езотерични разказвачи“, които вместо

² Известните ми публикации за Емил Щайгер от български автори са малко и от преди десетилетия: Димчева 1969: Димчева, Р. Методата на литературната интерпретация и теорията на поетическите жанрове у Емил Щайгер. – В: *Философски и методологически проблеми на съвременния модернизъм и на западното литературознание*. София: Наука и изкуство, с. 204–235; Георгиев 1969: Георгиев, Н. Разноличието на едностранчивостта – В: *Философски и методологически проблеми на съвременния модернизъм и на западното литературознание*. София: Наука и изкуство, с. 83–86. Натев 1972: Натев, А. *Подстъпи към теория на драмата*. София: Наука и изкуство, с. 25, 36–38, 96, 177; Ангелов 1986: Ангелов, А. Литературната творба в методологията на Емил Щайгер. – В: *Граници и възможности на литературознанието*. София: Издателство на БАН, с. 103–117.

³ Според Ервин Йекле речта на Щайгер от 1966 г. (по случай връчването му на литературната награда на град Цюрих) е завършъкът на монографията му за Шилер. (Jaeskle 1967: 200) Няколко от участниците в дебата, последвал речта на Щайгер, твърдят, че послесловът „Шилер и съдбата на литературата“ към монографията за „Шилер“ (1967) е академичен вариант на посочената реч.

⁴ Имат право авторите, които сравняват речта „Литература и общественост“ (1966) и ранната статия „Литература и нация“ (1933).

⁵ Анализ на начина, по който Щайгер използва понятието на Шилер за общност (срв. Gamper 2001: 102–103).

да съграждат, разрушават; те разрушават езика като средство за общуване. Отказът на литературата да служи на общността и да създава образци за поведение, се проявява жанрово в надмощието на романа над драмата. Романът представял по неустоим начин мечтатели и чудаци и техните индивидуални пространства. **За Щайгер заниманието** само с индивидуалния свят, с обособения личен свят е безотговорност спрямо общността; заниманието с индивидуалното не задължава никого, нито художествено, нито човешки (Staiger 1981: 16). Същата позиция Щайгер защитава и в послеслова към монографията си за Шилер (Staiger 1967: 421–22).

Когато говори за литературния род „драма“, Щайгер мисли за произведение в стихове; по един предмодерен начин той поставя поезията по-високо от прозата, защото в предмодерната подредба на стилове и жанрове именно поезията представя възвишени и героични добродетели. С основание Робърт Уенингър вижда в Щайгер привърженик на предмодерното учение за йерархията на литературните стилове, допускащо човешки низкото да се изобразява само като предизвикващо смях (Weninger 2004: 79). Йерархията на стиловете е изоставена през XIX в., защото тя вече не съответства на модерните социални отношения, но концепцията на Щайгер не приема тези отношения. Прозаични литературни форми като новелата и романа с продължение са резултат на ротационната преса, която прави възможно масовото тиражиране на вестници и списания, при което дължината на разказната форма или на нейна част е определена от обема на медията. Щайгер не обсъжда литературата като медия, освен по отношение на театъра. Допускам обаче, че именно елементите на модернизирани – масовост, неопределеност на читателската публика (която не е обзрима общност), вкус към интересното са също белези, които подтикват Щайгер да постави поезията, най-вече епоса, по-високо от прозата.

Когато написва „Литература и нация. Съсредоточаване върху Шилер“ (1933), Щайгер е двадесет и пет годишен. Не смятам, че въодушевлението, което авторът изпитва тогава, трябва да бъде разбрано така, сякаш той е привърженик на националсоциализма и остава такъв през своя живот. Йоахим Рикес посочва, че две години по-късно в своята встъпителна лекция в университета в Цюрих, (публикувана в *Neue Zürcher Zeitung*, 10.3.1935) „той критикува ... фаталното пропадане на стойността на духа в Германия и очертава рязка разделителна линия между литературознанието и политиката.“ (Ricketts 2009: 101)

Анализът, който предлагам, подчертава от статията „Литература и нация. Съсредоточаване върху Шилер“ положения, които са сходни с по-късни постановки на Щайгер и именно тази им устойчивост ме подтиква да ги възприема като негови убеждения. В 1933 и в 1981 г. Щайгер смята, че ранният немски идеализъм и най-вече Шилер са образци, които трябва да бъдат следвани – като естетически, но и като социални ценности. Към тези образци

днешното време трябва да се стреми, защото те се обръщат към цялото човечество. „Литература и нация“ е писана месеци след като националсоциалистите спечелват властта в Германия. Именно новата политика в областта на изкуството подтиква Щайгер да направи връзка с епохата, чиято цел според него е постигането на свобода чрез постоянно упражняване на знанието и на волята, в която се изпробва вечното предназначение на човека и която търси във философската систематичност вечно валидния човешки дух. Разумът, смята по-надолу авторът, трябва да се съчетае със сетивността; красотата, естетическата форма осъществява това съчетание. Две произведения и авторите им са издигнати като знаме: „Философия на историята“ на Хегел и „Писма за естетическото възпитание на човека“ на Шилер (Staiger 1933: 157).

Щайгер изпитва симпатия към националсоциалистическото призоваване на силата, на народността, на немското, но не и към обръщането към ирационалното, която новата държавна идеология също пропагандира. Връщането към ирационалните сили Щайгер определя чрез Шилеровото „природно състояние“⁶.

Постановки на Щайгер по отношение на изкуството в този момент стоят близо до идеологията на националсоциализма: а именно – за единното народно тяло, устремено към т.нар. свобода на духа; за изкуството, което се обръща към целия народ, което говори на всички, а не изследва само собствените си преживявания. Щайгер отбелязва в немската и в австрийската литератури отпреди Първата световна война и през 1920-те години наличието на декадентство, изнеженост, затваряне в личната психология, потапяне в тъмните страни на индивидуалната психика. На подобни произведения липсвала жизненост, техните автори осъзнавано се били отдръпнали от своето време, те култивирали

⁶ Клаус Ваймар определя отношението на Щайгер към ставащото в Германия като: „проницателно заслепление: проницателно, защото възможния развой към *природно състояние* е видян съвсем ясно; заслепление, защото вече наличните случаи пна насилие и неправда биват последователно пренебрегнати“. (Weimar 2003: 282) Клаус Ваймар отхвърля всякаква възможност концепцията на Щайгер да бъде свързвана с политически и особено с националсоциалистически идеологеми, които биха могли да се вмъкнат в нея и да я променят. (Weimar 2003: 281) Ваймар също настоява да се разграничи концепцията и автора ѝ. Подобно разграничение може да се направи. Статията „Литература и нация“ (1933) Ваймар причислява към действията и колебанията на автора, а не към концепцията му за литературата. (Weimar 2003: 281–284) Смятам, че в статията има твърдения, които принадлежат към създадената по-късно концепция на Щайгер за литературата, която обаче не се отнася само за литературата, а предлага и модел за общество, за „общност“ би казал Щайгер. За встъпителната лекция (вж. по-горе и отношението на Й. Рикес) на Щайгер като частен доцент Ваймар смята, че тя е „програма, която проявява отчетлива близост с опозиционни прокламации на една друга, по-добра и по-истинска Германия в целия политически спектър на немската емигрантска литература“. (Weimar 2003: 283)

най-изтънчени чувства и се занимавали с болезнената съдба на човека на изкуството. Сред авторите на подобни произведения Щайгер посочва Рилке, Георге, Хофманстал и отчасти Томас Ман (Staiger 1933: 162). С известно колебание той приема като не съвсем варварско заличаването от немската литература на автори като Артур Шницлер, заради нарцисизма му. Това не било само отделяне на чуждите политически и расови тела, а оздравяване на литературата и съответно на душата на народа, затова с основание бивали прославяни произведения, в които закалени тела преминават през нечовешки трудности, но удържат победа.

За Щайгер всичко, което е психология, „размекнат естетизъм“, аристократизъм, езотеричност, е вредно и затова трябва да бъде изхвърлено от немската литература. Той говори с езика на действието: „изхвърляне на чужди тела“ (Staiger 1933: 165). Да се мисли за изкуството и за обществото като за единно тяло, е характерно за тоталитарните идеологии и Щайгер в този момент мисли точно така. На мястото на психологическата декадентска литература идвала литература, която прославя простия и силен човек. Литературата, за която Щайгер пледира, трябва да е мъжествена, сплотяваща целия народ. Щайгер подкрепя размишленията си с цитати от Шилеровите „Писма за естетическото възпитание на човека“. В един момент Шилер и актуалността се покриват напълно: „това, което се знае за плановите [тематичните] на Берлинския Шаушпилхаус, не съответства ли то дума по дума на решаващия пасаж от Шилеровата реч „Театърът, разгледан като морална институция“?“ Следва цитат от речта на Шилер за създаването на национална сцена и за нейното въздействие върху духа на нацията (Staiger 1933: 166). В тази статия Щайгер изказва на няколко пъти своята позиция чрез цитати от Шилер. Политическите ръководители на авторитарните и тоталитарните режими от 1920–1930-те години разбират обаче, че не толкова театърът, колкото киното е средството за мощно въздействие върху съзнанието, както и другата масова медия – радиото. Консервативното мислене на Щайгер остава в XVIII и в XIX век, когато именно театърът, драматичен и музикален, е средството за масово въздействие⁷. Ако не знаех, че Щайгер е швейцарец, щях да мисля, че статията е написана от немец, който одобрява, макар с уговорки и с известно съмнение, новия националсоциалистически курс. Щайгер мисли немската и австрийската литератури като една, което не е само негово разбиране. Но става така, че през 1938 г. Третият райх присъединява Австрия и териториите на двете държави стават една – като литературите. Естетическите размишления могат да са съзвучни с политическите намерения.

⁷ Фриц Брайтхаупт смята, че „по отношение на „драматическото“, когато посочва изобретяването на писмото като предпоставка на „драматическото“, Щайгер достига до една теория на медиите“. (срв. Breithaupt 2003: 9) Твърдението на Брайтхаупт се отнася за „Основни понятия на поетиката“ (1946), на Щайгер.

Тезата на Щайгер от 1967 и от 1981 г. е следната: по отношение на художествената литература и на критическите принципи Шилер и Фридрих Шлегел символно представят противоположни позиции, те са два идеални типа на отношение не само към литературата, но и към човека и към света. Шилер защитава всеобщо валидното, докато Шлегел – новото, субективното, интересното. Интересното е противоположно на задължителното, на обективното, на устойчивото (Staiger 1981: 10). Незавършеното, фрагментарното са предпочитани от Шлегел, защото те откриват посоката към безкрайното, а то въздейства опияняващо на романтичния му дух (Staiger 1981: 20). Основната разлика според Щайгер е между класическото, което е задължително за всички, което е закономерно и се отнася до общността и индивидуалното, което се интересува от своя личен свят. Именно преобладаването на психологически аргументи в литературната критика било главното указание за това, което Щайгер нарича „победата на Фридрих Шлегел над Шилер“ (Staiger 1981: 18). **Той смята, че характеристиките, които една литература трябва да представя, са мъжественост и воля, простото и обикновено съществуване на хората.** Не е само въпрос на стилистична условност, че Щайгер използва мн. число – „ние“ в своята аргументация, той говори от името на общността, за която мисли, от която се чувства част и за която е предназначено класическото произведение.

Макар да е на страната на Шилер, Щайгер се стреми да отдаде дължимото на Фридрих Шлегел; дори го защитава от съвременните му изследователи. Шлегел предпочитал да няма класически произведения, защото те действали като образец, задължавали и ограничавали възможността на иронично унищожавания, изпитващ, насочен към безкрайното дух. Щайгер вижда предпочитанията на съвременната литература към психологичното и към индивидуалното като следствие от победата в исторически план на индивидуализма на Фридрих Шлегел над стремежа към образцовост, задължителност и отговорност на Шилер. Победата на Фридрих Шлегел над Шилер е ограничило разбирането ни за същността на литературата. Основна характеристика на литературните произведения, но същото важи и за публиката след епохата на немската класика, е пренасяне на вниманието от всеобщо валидното към психологията, към тъмните страни на душата, към патологичното. Независимо че има литературни произведения, които описват колективни психически състояния, за Щайгер съществува само индивидуалната психология; социалната психология е извън неговото внимание.

Последният пасаж от лекцията от 1981 г. звучи като завещание: не трябва да забравяме идеята за общовалидно изкуство, което обединява общността, за да ни се отворят очите за границите, които ни е поставила съвременността и за да се спаси миналото от опасността да бъде затрупано от нашите мислене и чувстваване, затворени в краткотрайно време. Щайгер възприема себе си като говорител и сякаш последен защитник на Шилеровата концепция за човека и за изкуството. Така, както той я разбира.

Според Щайгер съвременните критически изследвания (напр. това на Шилер) правят принципна грешка. Затова той обсъжда отношението между творчеството на Шилер и съвременността „без да прави отстъпки на господстващия вкус и на съвременния начин на мислене“. (Staiger 1967: 10) Щайгер се стреми неговите съчинения да са повече от литературноисторическо изследване, а именно – да са и морална инстанция и дори социален регулатив. (Staiger 1967: 426–27)⁸. Михаел Ман показва обаче каква опасност носи в себе си Щайгеровата морална инстанция. Щайгер нарича „конструкция, говорене, изсмукване от пръстите“ тълкуванията на „Орлеанската дева“ на Шилер, които правят други изследователи. Коментарът на Ман е: „Щайгер се вижда принуден с рязък тон на генерал да въведе ред!“⁹ (Mann 1967: 514) И тук Щайгер мисли за общност, а не за общество, мисли за хомогенна цялост – „строгата воля за общност“; „колкото може по-голяма общност“. (Staiger 1967: 426–27) Какъв е принципът на хомогенност – етнически? При подходяща политическа ситуация изискването за връщане към или за установяване на единствена и правилна морална, естетическа и социална истина може да превърне обществото на истина в хомогенна общност и дори в подобие на казарма. Случвало през XX в. в Европа.

Разнообразието, липсата на господстващ стил, посока или ценност Щайгер възприема като анархия, „която била станала почти самопонятна в литературата, музиката и изкуството“ (Staiger 1981: 20). Академичната реч на Щайгер предизвиква реакцията на Ернст Белер, който я определя като „ново формулиране на крайно консервативна, да не кажем реакционна естетическа позиция“. По-важно за Белер обаче е да обоснове, че естетическият анархизъм, който Щайгер приписва на Фр. Шлегел „при по-внимателен анализ се оказва въздушна кула.“ (Behler 1984: 658)¹⁰ Позицията на Щайгер не е само естетическа: анархията е нежелана не само в изкуството, но и за общността; на анархията се противопоставят ред, сигурност и единство. Естетическите характеристики за Щайгер са и социални ценности, които могат и трябва да формират поведението на членовете на общността. Една общност ще има трайно и добро съществуване, ако членовете ѝ споделят ценности като мярка, справедливост, самоограничаване, любов към истината, осъждането на злото, мъжественост, простота, доблест. Тези ценности Щайгер изброява във връзка с разбирането

⁸ В редките случаи, когато заниманието му напуска историята на немската литература, отношението му е различно. В статиите си върху Софокъл и Хораций той се опира на постигнатото от специалистите по творчеството на двамата автори. Подходът му, разбира се, е същият – близко четене на произведенията; често предлага и свои преводи. Същевременно не причислява тези си работи като принос към изследването на съответните автори. (срв. Щайгер 1979: 9)

⁹ Михаел Ман рецензира монографията на Щайгер за Фридрих Шилер.

¹⁰ Ернст Белер е водещата фигура в екипа, осъществил по-голямата част от критическото издание на съчиненията на Фридрих Шлегел.

на Шилер за отношението между абсолютната свобода на Аза и общия дух, между автономията на субекта и Кантовия Категоричен императив. Класическото у Шилер се проявява като всеобщо, задължително за всички, като валидно по всяко време, като закон. Темите му се отнасят до живота на цялата общност за разлика от субективните предпочитания на модерните автори. Като идеал творчеството му е обърнато към цялото човечество (Staiger 1967: 425; Staiger 1981: 6–9)¹¹. В поезията на Шилер се чувствала мощта на римския закон; „законите като такива са общи. Смисълт им не се осъществява в отделния човек; смисълът им се осъществява в общността“ (Staiger 1981: 8, 15). Класическото е воля за общност, обединена с непоколебима смелост, то е морално чувство и висша художественост. Волята и смелостта давали представа какво е съвършената мъжественост. В този смисъл Шилер е съвършен, мъжествен поет. Всеки материал му служи, за да пропагандира свободата и за да възвърне достойнството на възможно по-голяма общност. В монографията за Шилер (1967) Щайгер си поставя за задача да възвърне за съвременниците си достойнството на Шилеровото творчество, към чиято възвишеност и героичност съвременността се срамувала да погледне. Ето защо въпросът не е дали Шилер съответства на съвременността, а как съвременността да се издигне до Шилер. Класическият писател и класическото произведение обединяват народа, помагат му да се стреми към една идеална действителност, основаваща се на морални ценности. За Щайгер Шилер е повече морален, отколкото политически поет. Посочените ценности са основополагащи за Щайгер. Той се стреми концепцията му за творчеството на Шилер да е до такава степен иманентна сякаш той не тълкува, а изговаря самата Шилерова мисъл. Това е начин да придаде авторитет на тълкуването си, но то е и отказ от взаимодействие¹².

Всяко художествено произведение се нуждае от безвремево-закононото, но също и от индивидуалното, от историческия момент; индивидуалното обаче трябва да бъде присъствие на съвършен дух, защото само за себе си то няма стойност (Staiger 1981: 8–9). Всеобщ закон и авторитет характеризират класическото; то отговаря на вечен метафизически ред, който ред отразява същността на човека. Така класическото художествено произведение придобива функцията не само на морален авторитет, но и на законодателна власт. При Щайгер обаче съдебна („закон“), политическа („римско, имперско“) и властова

¹¹ Конрад Видеман предлага историзиращо тълкуване именно на стремежа към идеално обхващане на човечеството в немската класика: този стремеж преобразувал с положителен знак традиционен немски дефицит – културно-историческото изоставане в сравнение с Франция най-вече, но и с Англия. (Wiedemann 1990: 549)

¹² Предложение за редакция: Сrv. и мнението, което Песталоци привежда за монографията на Щайгер за Шилер: „Той чете Шилер така, сякаш е първият човек!“, което означава, че не го е грижа какво са казали други за Шилер.“ (Pestalozzi 2007: 21)

(„авторитет“) метафорика свидетелства, че образцовостта на класическото може да бъде авторитарна и репресивна. Щайгер е ръководен, няма съмнение, от чувство за социална отговорност и изглежда не изпитва колебание, че неговият ред е най-добрият възможен. Класическото в литературата следователно предлага модел за социално устройство, чиято образцовост може да придобие характера на задължителност и на присъда, за да върви човечеството към идеал, макар безкрайно отдалечен в бъдещето, но все пак идеал. Тоталитарните режими и идеологии не смятат никакви жертви за твърде големи по пътя към собствения си идеал. Социалните ограничения и престъпления в страните на реалния социализъм се оправдават с „грешки в растежа“ по пътя към обществото на свободата, което ще бъде изградено в неопределено бъдеще. Концепцията за социализма смята за основна социална единица производителният колектив. За тоталитарното мислене и управление индивидуалното, личността също нямат стойност. Личността следва да се подчини на колективната воля, независимо каква е тя.

На „лабиринтните пътища на душата“ Щайгер противопоставя простото величие на действащите лица в старогръцката драма, които днес били престанали да са интересни – в смисъла на споделено битие. Примерите, които Щайгер дава, не включват обаче драмите на Еврипид; дали защото при Еврипид също могат да се открият „лабиринтни пътища на душата“? Това ми се струва показателно, защото Щайгер превежда част от „Иполит“ и „Алкеста“ от Еврипид. Идеалът на Щайгер е обзрима и сплотена общност, подобна на гръцкия полис от VI-V в. пр. Хр. И по същия начин Щайгер защитава простите лирически стихове, които не изискват коментар (*Abendlied* на Матиас Клаудиус напр.) като равностойни на трудната поезия. Впечатляващо е, че тези размишления на Щайгер не са от 1930-те, а от средата на 1960-те (в послеслова към монографията за Шилер) и от началото на 1980-те години (срв. лекцията, прочетена през декември в Хайделбергската академия на науките).

Щайгер смята, че след Гьотевата епоха литературата, която се създава на немски език, в голямата си част не се обръща към живота на общността, тя представя най-вече индивидуални съдби; авторите не се чувстват като представители на човечеството и затова се насочват към патологичното. Без да го казва пряко, но за Щайгер психологичното е свързано с патология. Ако ставаше дума само за неприязън към концепциите за несъзнаваното и към психотерапите, това не би било от значение¹³. Но когато на връзката между психо-

¹³ Щайгер познава трудовете на своя приятел – психиатъра Лудвиг Бинсвангер; навярно цени феноменологично-антропологичната основа в концепцията на Бинсвангер и връзката с философията на Хайдегер, а не близостта с психоанализата. При Щайгер не става дума дали познава определени концепции, а какво е отношението му към тях. На Л. Бинсвангер Щайгер посвещава най-антропологично ориентираната си книга – „Основни понятия на поетиката“ (1946).

логия и патология, се противопоставят „достойни закони и задължителни сили от по-висок разред“ (Staiger 1981: 18–19), това предполага нагласа да се създават закони, които да осъдят като наказуемо всяко отклонение от идеала, към който общността трябва да се стреми. Но кой определя идеалът? И кой патологията?

Сближаването на психология с патология е също част от пропагандирането на здравия народен дух, който в своя идеализиран вид е прост и цялостен. На здравия дух съответства здравето тяло. Природното, здраво тяло ще намери своето осъществяване във войната – за мъжете и в раждането – за жените. Римското и изобщо имперското, които Щайгер разпознава и цени у Шилер, налагането на единен ред върху огромни пространства е основна цел и на новите „империи“ през 1930-те години. Класическите ценности – здраве, сплотеност, чистота биват пропагандирани през XX в. в Европа от тоталитарни и от авторитарни режими; при тези режими се проектират през 1930-те години урбанистични ансамбли, в които също се проявява единството между монументална архитектурна форма и социална монолитност. Не смятам, че Щайгер е бил съмишленик на националсоциализма. Смятам обаче, че безкритичната възхвала на някакво минало може (независимо от желанието на възхваляващия) да се използва като средство, чрез което да се обосноват политически решения за унищожаване на социални, етнически, религиозни групи от хора, които не искат да са част от монолитната общност или пък биват обявени за чужди и вражески спрямо нея. Авторитарните и тоталитарните режими след Първата световна война също предпочитат определен вид класическо изкуство, което да пропагандира задължителни и вечно валидни морални ценности.

В 1935 г. Щайгер прокарва ясна граница между литературознание и политика; разграничение, което той спазва до края на живота си. Но то е и отказ от социален ангажимент на литературознанието или на литературната антропология, както и отказ да се осъзнаят възможни функционални сближавания между литературознание и политика, при които литературознанието, чрез своя понятиен апарат, чрез избора и анализа на произведенията, утвърждава социални нагласи и дори подкрепя политически тенденции.

Смятам, че именно подобно функционално сближаване има предвид Петер Сонди: според него постулатът за валидното (*das Postulat des Gültigen*) би трябвало да се преосмисли в светлината на годините 1933–1945. Това, което Щайгер нарича „култ към субективното“ при съвременните автори, не изключва, а насърчава критичната бдителност към тоталитарните тенденции или към недостига на демокрация. Докато онези, които Щайгер би причислил като защитници на Шилеровата позиция, биха се отнесли безучастно и безкритично към възможен нов тоталитаризъм, уповавайки се на вечно валидното, смята Сонди. Възможно било те дори да смятат, че развоят в посока към тоталитарна държава ще възстанови правата на „вечно валидното“. (Szondi 1993: 222) Сонди,

струва ми се, свързва класицизма на Щайгер с потенциален авторитаризъм или с тоталитарни тенденции¹⁴. Макар да използва само „валидното“ (das Gültige) и „вечно валидното“, а не „всеобщо валидното“, за Сонди е определящо отношението между привържениците на тази категория и социалното им поведение. „защитниците на валидното много повече, отколкото защитниците на интересното са били изкушени да се подчинят на Хитлер и твърде често, макар и наистина само за кратко, са се подавали на това изкушение.“ (Szondi 1993: 221)

Щайгер свързва в единство три основни понятия, които са от изключително значение за Шилер – по всяко време, всеобщо валидно, закон. И трите са насочени към „съществуващ във всички времена метафизичен ред, който е зададен заедно със същността на човека.“ (Staiger 1981: 6–7) Тълкувайки творчеството на Шилер, Щайгер заявява и своите убеждения. Така „валидното“ заедно с понятията „по всяко време“ и „закон“ може да допринесе и дори да обоснове установяването на непроменим социален ред, който се представя като вечно валиден. Този ред ще е устойчив, но дали ще е и справедлив? Историческият европейски опит ме подтиква да мисля по-скоро за възможността от налагане на „справедлива“ репресия върху части от обществото в името на определен идеал.

БИБЛИОГРАФИЯ// BIBLIOGRAPHY

- Бурнева 2007:** Бурнева, Н. Що е и защо изучаваме класика – В: *Фридрих Шилер – за бъдните столетия*. Бурнева, Н. (съст.). В. Търново: ПИК, с. 59–88. // **Burneva 2007:** Burneva, N. Shto e i zashto izuchavame klasika – V: *Friedrich Schiller – za badnite stoletiya*. Burneva, N. (sast.). V. Tarnovo: PIK.
- Behler 1984:** Behler, E. Emil Staiger. Friedrich Schlegels Sieg über Schiller. *The German Quaterly*. Vol. 57. Nr. 4, 657–58.
- Breithaupt 2003:** Breithaupt, Fr. Emil Staiger und das Anthropologische – Monatshefte. Vol. XCV. Nr. 1, 6–13.
- Gamper 2001:** Gamper, M. “Er schreibt für das Volk, nicht für die Masse“. Die Ablehnung der gesellschaftlichen Moderne in der Schweizer Germanistik – Konzepte und Konsequenzen. – In: *Schreiben gegen die Moderne. Beiträge zu einer kritischen Fachgeschichte der Germanistik in der Schweiz*. Hrsg. von Corina, C., M. Gamper. Zürich: Chronos, 85–110.
- Jaekle 1967:** Jaekle, E. Der Zürcher Literaturkrieg. – In: *Der Zürcher Literaturstreit. Eine Dokumentation – Sprache im technischen Zeitalter*. Hrsg. von Höllerer, W. H. 21–24, S. 83–206.
- Mann 1967:** Mann, M. *Emil Staiger, Friedrich Schiller*. *Neue Rundschau*. B. 78, 512–517.

¹⁴ Писмото на Сонди до Щайгер е във връзка с речта на Щайгер „Литература и общественост“, 1966 и последвалата я дискусия през 1967–1968 г.

- Pestalozzi 2007:** Pestalozzi, K. Einzelinterpretation und literaturwissenschaftliche Synthese bei Emil Staiger. – In: *1955–2005: Emil Staiger und Die Kunst der Interpretation heute*. Hrsg. von Rickes, J., V. Ladenthin, M. Baum. Bern [u.a.]: Lang, 11–30.
- Rickāņ 2009:** Rickes, J. *Bewundert viel und viel gescholten. Der Germanist Emil Staiger*. Hrsg. von Rickes, J. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Staiger 1959:** Staiger, E. *Schillers Größe*. – In: Die Neue Rundschau. B. 70, 559–573.
- Staiger 1933:** Staiger, E. *Dichtung und Nation. Eine Besinnung auf Schiller*. – In: Neue Schweizerische Rundschau. Neue Folge. I. Jahrgang, Juli 1933/34, 157–168.
- Staiger 1967:** Staiger, E. *Schiller*. Zürich: Atlantis.
- Staiger 1979:** Staiger, E. *Gipfel der Zeit: Studien zur Weltliteratur: Sophokles, Horaz, Shakespeare, Manzoni*. Zürich: Artemis.
- Staiger 1981:** Staiger, E. *Friedrich Schlegels Sieg über Schiller*. – In: Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse: Bericht; Jg. 1981, 3, 5–20.
- Szondi 1993:** Szondi, P. *Briefe*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Weimar 2003:** Weimar, Kl. *Literaturwissenschaftliche Konzeption und politisches Engagement. Eine Fallstudie über Emil Ermatinger und Emil Staiger*. – In: Literaturwissenschaft und Nationalsozialismus. Hrsg. von Dainat, H., L. Dannenberg. Tübingen: Max Niemeyer, 271–286.
- Weninger 2004:** Weninger, R. *Streitbare Literaten. Kontroversen und Eklats in der deutschen Literatur von Adorno bis Wälsler*. München: C. H. Beck.
- Wiedemann 1993:** Wiedemann, C. Deutsche Klassik und nationale Identität – eine Revision der Sonderwegs-Frage. – In: *Klassik im Vergleich: Normativität und Historizität europäischer Klassiken. DFG-Symposion 1990*. Hrsg. von Vosskamp, W. Stuttgart: Metzler, 1993.